

Xalimova Dilbar Hikmatovna

Buxoro viloyati Kogon tumani

"Stars Kumus" nodavlat maktabgacha

ta'lim tashkiloti

tarbiyachisi

BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM O'QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

Annotatsiya. Maqolada bo'lajak maktabgacha ta'lim o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini modulli-kompetensiyaviy yondashuv asosida rivojlantirishning nazariy-metodik mexanizmlari tahlil qilingan. Modul tushunchasi o'quv materialini mavzular bo'yicha bo'lib berish shakli sifatida emas, balki aniq kasbiy natijaga yo'naltirilgan, diagnostika, mazmun, faoliyat, pedagogik mahsulot, baholash va refleksiyaning birlashtiruvchi didaktik birlik sifatida talqin etiladi. Bo'lajak maktabgacha ta'lim o'qituvchisining biologik-ilmiy, metodik-didaktik, laboratoriya-tadqiqotchilik, raqamli, kommunikativ va refleksiv kompetensiyalarini birgalikda rivojlantirishga qaratilgan "BIO-MODUL" modeli taklif etilgan. Modullarni loyihalash uchun modul pasporti, kasbiy vazifalar banki, mikroo'qitish, biologik keys, laboratoriya mini-tadqiqoti, raqamli resurs yaratish va mezonli refleksiya kabi vositalar tizimlashtirilgan. Maqola nazariy-metodologik xarakterga ega bo'lib, sun'iy empirik natijalar kiritilmagan.

Kalit so'zlar: modul texnologiyasi, kompetensiyaviy yondashuv, maktabgacha ta'lim ta'limi, bo'lajak maktabgacha ta'lim o'qituvchisi, kasbiy tayyorgarlik, modul pasporti, mikroo'qitish, laboratoriya faoliyati, refleksiya.

МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье анализируются теоретико-методические механизмы развития профессиональной подготовки будущих учителей биологии на основе модульно-компетентностного подхода. Модуль рассматривается не как простое деление учебного материала на темы, а как дидактическая единица, объединяющая диагностику, содержание, профессионально ориентированную деятельность, педагогический продукт, оценивание и рефлексию. Предложена авторская модель «BIO-MODUL», направленная на интегрированное развитие биолого-научной, методико-дидактической, лабораторно-исследовательской, цифровой, коммуникативной и рефлексивной компетенций. Систематизированы паспорт модуля, банк профессиональных задач, микрообучение, биологический кейс, лабораторное мини-исследование, разработка цифрового ресурса и критериальная рефлексия.

Ключевые слова: модульная технология, компетентностный подход, дошкольного образование, будущий учитель дошкольного, профессиональная подготовка, модуль, микрообучение, лабораторная деятельность, рефлексия.

MECHANISMS FOR DEVELOPING THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRESCHOOL EDUCATION TEACHERS

Abstract. The article examines theoretical and methodological mechanisms for developing the professional preparation of future biology teachers through a modular competency-based approach. A module is interpreted not as a simple division of content into topics, but as a didactic unit integrating diagnostics, content, professional activity, a pedagogical product, assessment and reflection. The author proposes the "BIO-MODUL" model aimed at the integrated development of biological-scientific, methodological-didactic, laboratory-research, digital, communicative and

reflective competencies. A module passport, professional task bank, microteaching, biological cases, laboratory mini-research, digital resource creation and criterion-based reflection are systematized as implementation mechanisms.

Keywords: modular technology, competency-based approach, biology education, future biology teacher, professional preparation, module passport, microteaching, laboratory activity, reflection.

Kirish. Pedagog kadrlarni kasbiy tayyorlashda kompetensiyaviy yondashuvning kengayishi oliy ta'limda o'quv jarayonini nafaqat mazmun, balki aniq faoliyat natijalari asosida qayta tashkil etishni talab etmoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim o'qituvchisining kasbiy faoliyati fan bilimlari, laboratoriya tajribasi, ekologik va evolyutsion tafakkur, metodik loyihalash, xavfsizlik, raqamli vositalar, kommunikatsiya va refleksiyaning bir vaqtning o'zida safarbar qilishni taqozo etadi. Shuning uchun fan mavzularini ketma-ket o'tishning o'zi talabaning real kasbiy vazifani bajarishga tayyorligini kafolatlamaydi.

Kompetensiyaga yo'naltirilgan o'qituvchilar tayyorlash dasturlarida mazmun, faoliyat va baholash o'rtasidagi uzviylik muhim hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim o'qituvchilarini tayyorlash bo'yicha 2024-yilda taklif etilgan kompetensiyaviy o'quv dasturi modelida ham maqsad, mazmun, ta'lim faoliyati va baholash elementlari yaxlit tuzilma sifatida ajratilgan [2]. Shu bilan birga, kompetensiyaviy siyosat amaliyotda an'anaviy ma'ruza-markazli o'qitish bilan almashib ketishi mumkinligi haqidagi tadqiqotlar [3] modulli o'qitishni shunchaki tashkiliy bo'linma emas, faoliyatga asoslangan texnologiya sifatida qurish zarurligini ko'rsatadi.

Maqolaning maqsadi – bo'lajak maktabgacha ta'lim o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishda modulli-kompetensiyaviy yondashuvning funksional mexanizmlarini aniqlashtirish, "BIO-MODUL" mualliflik modelini taklif etish va uni oliy ta'lim jarayoniga joriy qilish uchun modul pasporti hamda metodik vositalar tizimini asoslash.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqola nazariy-metodologik xarakterga ega. Unda tizimli tahlil, kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatli yondashuv, modulli loyihalash, qiyosiy-pedagogik tahlil, konseptual sintez va pedagogik modellashirish usullaridan foydalanildi. Maktabgacha ta'lim o'qituvchilarini kompetensiyaga asoslangan tayyorlash, modul tuzilmasi, o'qituvchi ta'limida amaliy tayyorgarlik va fan-metodika integratsiyasiga oid ilmiy qarashlar o'zaro tizimlashtirildi.

Tahlilda "modul" tushunchasi kredit-modul tizimidagi kredit yoki tashkiliy davr bilan aynanlashtirilmadi. Mazkur maqola doirasida modul – boshlang'ich diagnostikasi, kasbiy maqsadi, mazmuniy yadrosi, amaliy vazifalari, oraliq mahsulotlari, yakuniy kasbiy mahsuloti, baholash rubrikasi va refleksiv korreksiya oldindan belgilangan didaktik mikro-tizim sifatida qabul qilindi.

Modulli yondashuvning asosiy pedagogik imkoniyati o'quv mazmunini boshqariladigan bloklarga ajratishdan ko'ra kengroqdir. U ta'lim maqsadini aniq natija bilan bog'lash, talabaning boshlang'ich holatini hisobga olish, mustaqil faoliyat hajmini oshirish va teskari aloqani tizimli tashkil etish imkonini beradi. Kompetensiyaviy yondashuv esa mazkur modulning yakuniy natijasini "nima biladi?" savolidan "qanday kasbiy vazifani bajara oladi?" savoliga ko'chiradi.

Demak, modulli-kompetensiyaviy yondashuvda modulning chegarasi mavzu yakuni bilan emas, kasbiy faoliyat yakunlangani bilan belgilanadi. Masalan, "Genetika asoslari" moduli faqat Mendel qonunlarini o'zlashtirish bilan tugamaydi. Bo'lajak maktabgacha ta'lim o'qituvchisi genetik masalani yechishi, o'quvchining tipik xatosini aniqlashi, tushuntirish strategiyasini tanlashi, differensial topshiriq yaratishi va natijani baholash mezonini ishlab chiqishi kerak. Shundagina biologik bilim pedagogik kompetensiyaga transformatsiya bo'ladi.

1-jadval. An'anaviy mavzuli va modulli-kompetensiyaviy tashkil etishning qiyosiy tavsifi

Mezon	An'anaviy mavzuli tashkil etish	Modulli-kompetensiyaviy tashkil etish
Asosiy birlik	mavzu va nazariy mazmun	kasbiy vazifa atrofida tuzilgan modul

Mezon	An'anaviy mavzuli tashkil etish	Modulli-kompetensiyaviy tashkil etish
Maqsad	bilim va ko'nikmani o'zlashtirish	bilimni professional vaziyatda mustaqil qo'llash
Mazmun	fan mantig'i bo'yicha ketma-ket	fan mantig'i + metodika + amaliy vaziyat
Talaba roli	tinglovchi va topshiriq bajaruvchi	tahlilchi, tadqiqotchi, loyihachi va mikro-o'qituvchi
Baholash	mavzu bo'yicha nazorat	kasbiy mahsulot va faoliyat dalili
Refleksiya	yakuniy xulosa	modul davomida korreksiyaning boshqaruvchi mexanizmi
Natija	o'zlashtirilgan mazmun	transferga tayyor kasbiy kompetensiya

Maktabgacha ta'lim o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligini modul orqali rivojlantirishda uning tarkibiy qismlari diagnostik jihatdan ajratilishi, faoliyatda esa qayta integratsiyalanishi lozim. Ushbu maqolada olti asosiy kompetensiya guruhi taklif etiladi.

Taklif etilayotgan "BIO-MODUL" modeli bo'lajak maktabgacha ta'lim o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligini beshta o'zaro bog'liq blok orqali tashkil etadi. Diagnostik-maqсадli blok talabani biologik va metodik boshlang'ich holatini aniqlaydi hamda modulning individual va umumiy maqsadini belgilaydi. Mazmuniy-modulli blok biologik tushunchalarni metodika, laboratoriya va real maktab vaziyatlari bilan integratsiyalaydi.

Faoliyatli-amaliy blokda talaba biologik keys, laboratoriya mini-tadqiqoti, dars loyihasi, differensial topshiriq va mikroo'qitish orqali mazmunni faol harakatga aylantiradi. Raqamli-refleksiv blokda raqamli vizualizatsiya, elektron portfolio, video yoki mahsulot tahlili orqali faoliyat dalillari yig'iladi. Baholash-korreksion blokda esa rubrika, o'zini va tengdoshni baholash hamda qayta topshiriq orqali modul yakunidagi kompetensiya sifat jihatdan mustahkamlanadi.

Modul texnologiyasining amaliy samarasi uning pasporti qanchalik aniq loyihalanganiga bog'liq. Modul pasporti talaba va pedagog uchun "nima uchun – nimani – qanday – qaysi mahsulot bilan – qanday mezonda" savollariga oldindan javob beradi. Bu esa modulni oddiy mavzular to'plamidan boshqariladigan kasbiy rivojlanish sikliga aylantiradi.

Birinchi mexanizm – kasbiy muammoga asoslangan kirish. Har bir modul tayyor ta'rifdan emas, kelajak o'qituvchi uchraydigan pedagogik vaziyatdan boshlanadi. Masalan, "Nima uchun o'quvchilar mitoz va meyozni bir-biriga aralashtiradi?" savoli hujayra bo'linishi haqidagi bilim bilan bir qatorda vizual model, taqqoslash va diagnostik topshiriq yaratishni talab qiladi.

Ikkinchi mexanizm – biologik mazmunni didaktik transformatsiya qilish. Bo'lajak o'qituvchi fan bilimini o'quvchi uchun tushunarli reprezentatsiyaga aylantirishni o'rganishi lozim. Bu jarayonda konseptual xarita, model, analogiya, tajriba, biologik rasm, diagramma va savol tizimi kabi vositalar qo'llanadi. Natijada talaba "mavzuni biluvchi"dan "mavzuni o'rgata oluvchi"ga o'tadi.

Uchinchi mexanizm – laboratoriya-tadqiqotchilik sikli. Maktabgacha ta'lim o'qituvchisi uchun tajriba va kuzatish faqat amaliy mashg'ulot shakli emas, ilmiy fikrlashni o'rgatish vositasidir. Modulda muammo qo'yish, gipoteza, oddiy tajriba dizayni, o'zgaruvchilar, xavfsizlik, ma'lumotni qayd qilish, natijani tahlil qilish va cheklovni ko'rsatish elementlari bo'lishi lozim.

To'rtinchi mexanizm – mikroo'qitish va dalilga asoslangan teskari aloqa. Modul yakunida talaba biologik mazmunning kichik fragmentini 10–15 daqiqada o'qitib ko'radi. Baholash "yaxshi/yomon" umumiy fikri bilan emas, ilmiy aniqlik, metodik mantiq, savol berish, vizual vosita, vaqt, o'quvchi faolligi va xulosalash mezonlari asosida amalga oshiriladi.

Beshinchi mexanizm – raqamli komponentning maqsadli integratsiyasi. Raqamli vosita modullarga majburiy bezak sifatida qo'shilmaydi. U biologik hodisani vizuallashtirish, mikroskopik yoki vaqt jihatdan uzoq jarayonni ko'rsatish, ma'lumotni tahlil qilish, interaktiv topshiriq yaratish yoki refleksiv dalilni saqlash zarur bo'lgan holatlarda qo'llanadi.

Oltinchi mexanizm – refleksiv korreksiya. Modul yakunida talaba faqat ball olmaydi, balki "qaysi biologik yoki metodik qaror ishladi?", "qaysi xato kuzatildi?", "qayta topshiriqda nimani

o'zgartiraman?" savollariga javob beradi. Shunday qilib, modul yakuni keyingi modulga o'tish uchun diagnostik boshlanish nuqtasiga aylanadi.

Modulli-kompetensiyaviy yondashuvda baholash faqat yakuniy testga tayanmasligi kerak. Chunki kasbiy tayyorgarlik bilim, faoliyat va pedagogik qarorlarning birligini talab qiladi. Shu sababli modul baholashi uch qatlamda tashkil etiladi: bilim va tushunishni tekshiruvchi qisqa nazorat; kasbiy faoliyatni ko'rsatuvchi mahsulot; refleksiv va transfer topshirig'i.

Kasbiy mahsulotni baholash rubrikasida kamida besh mezon bo'lishi maqsadga muvofiq: biologik-ilmiy aniqlik, metodik maqsadga muvofiqlik, faoliyatning o'quvchi uchun tushunarli, xavfsizlik va etik talablar, refleksiv asoslanganlik. Shunda kuchli dizayn biologik xatoni, yuqori biologik bilim esa metodik jihatdan sust darsni "yopib ketmaydi".

Modul texnologiyasini joriy etish shartlari quyidagilar iborat;

- fan dasturi va modullar o'rtasida natijaviy xarita tuzilib, har bir modul qaysi kasbiy kompetensiyani qanday mahsulot orqali rivojlantirishi aniq belgilanishi;
- maktabgacha ta'lim, maktabgacha ta'limni o'qitish metodikasi va pedagogik amaliyot fanlari o'rtasida gorizontall hamda vertikal integratsiya yo'lga qo'yilishi;
- modul topshiriqlari reproduktiv mashqlardan kasbiy vaziyat, laboratoriya mini-tadqiqoti, loyiha va mikroo'qitish tomon progressiv murakkablashishi;
- pedagog va talabalar uchun baholash rubrikalari modul boshida ochiq berilib, sifat namunalarini birgalikda tahlil qilish amaliyoti yo'lga qo'yilishi;
- raqamli texnologiyalar o'quv maqsadidan kelib chiqib tanlanishi, texnik yangilik pedagogik maqsadning o'rini egallamasligi;
- har bir modul yakunida refleksiv korreksiya va keyingi modul uchun individual rivojlanish vazifasi belgilanishi.

Modulli-kompetensiyaviy yondashuvning ustunligi o'quv jarayonini kichik bo'laklarga ajratishda emas, nazariya va kasbiy faoliyat o'rtasidagi uzilishni kamaytirishidir. O'qituvchi tayyorlashda kompetensiyaga asoslangan dasturlar amaliyotda ko'pincha deklarativ darajada qolishi, darslar esa transmissiv shaklda davom etishi mumkin [3]. "BIO-MODUL" modeli bu muammoni modulni kasbiy mahsulot va pedagogik sinov bilan yakunlash orqali bartaraf etishga qaratilgan.

Maktabgacha ta'lim o'qituvchilarini tayyorlashga bag'ishlangan zamonaviy tadqiqotlarda ham kompetensiyaviy o'quv dasturining maqsad, mazmun, ta'lim faoliyati va baholash bloklarini birlashtirish zarurligi ko'rsatiladi [2]. 2026-yilda o'qituvchilar tayyorlashda loyiha-modulli va refleksiv tamoyillarga asoslangan kompetensiyaviy model bir semestr davomida qo'llanilganligi haqidagi tadqiqot ham modul, faoliyat va refleksiya integratsiyasining amaliy ahamiyatini tasdiqlovchi zamonaviy misol hisoblanadi [4].

Taklif etilayotgan modelning farqli tomoni aynan maktabgacha ta'lim o'qituvchisi faoliyatining predmetga xos jihatlarini – laboratoriya-tadqiqot, biologik dalil, xavfsizlik, tirik obyekt va vizual model bilan ishlashni – modulli tuzilmaning markaziga qo'yishidir. Shu sababli modul texnologiyasining universal sxemasi biologik mazmunning xususiyatlariga moslashtiriladi.

Mazkur maqola nazariy-metodologik xarakterga ega. "BIO-MODUL" modelining empirik samaradorligi alohida tajriba-sinov tadqiqotida tekshirilishi kerak. Bunda tajriba va nazorat guruhlar, boshlang'ich tenglik, kompetensiya mezonlari, modullar bo'yicha mahsulotlar, ekspert bahosi va statistik ta'sir kattaligi oldindan belgilangan tadqiqot dizayni asosida o'rganilishi maqsadga muvofiq.

Xulosa. Bo'lajak maktabgacha ta'lim o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashda modul texnologiyalaridan foydalanish o'quv mazmunini mavzularga bo'lish bilan cheklanmasligi lozim. Modul aniq kasbiy muammo, biologik mazmun, amaliy faoliyat, pedagogik mahsulot, mezonli baholash va refleksiv korreksiya birligida tashkil etilgandagina kompetensiyaviy natijaga xizmat qiladi.

Taklif etilgan "BIO-MODUL" modeli biologik-ilmiy bilimni metodik qaror, laboratoriya-tadqiqot, raqamli vosita, kommunikatsiya va refleksiya bilan integratsiyalaydi. Bunda modul yakuni talabaning mavzuni o'zlashtirgani bilan emas, biologik mazmunni o'quvchiga ilmiy va

260 metodik jihatdan to'g'ri o'rgata olishiga xizmat qiluvchi kasbiy mahsulotni mustaqil yaratib, sinab va tahlil qila olishi bilan aniqlanadi.

Oliy ta'lim amaliyotida modul pasporti, kasbiy vaziyatlar banki, laboratoriya mini-tadqiqoti, mikroo'qitish, raqamli resurs yaratish, elektron portfolio va mezonli refleksiya uyg'un qo'llansa, modulli ta'limning tashkiliy imkoniyati real kasbiy tayyorgarlik mexanizmiga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Omrani L., Adib Y., Yari J. Development and Validation of a Competency-Based Curriculum Model for Biology Teacher Education // Study and Innovation in Education and Development. 2024. Vol. 4, No. 1. P. 43–62. DOI: 10.61838/jsied.4.1.3.

2. Tarmo A. The teacher education curriculum and its competency-based education attributes // The Journal of Competency-Based Education. 2021. DOI: 10.1002/cbe2.1255.

3. Muratkyzy A., Slambekova T., Sultanova E., Tercan N. Competence-based approach in developing professional readiness of applied bachelors in teacher education // Frontiers in Education. 2026. Vol. 4. DOI: 10.3389/feduc.2026.1801728.

5. UNESCO. Strengthening Competency-Based and ICT-Enabled STEM and Teacher Training. UNESCO Regional Office in Almaty, 2022.

6. Raxmatov U.E. Integrativ yondashuv asosida "Maktabgacha ta'limdan masala va mashqlar yechish" fanini o'qitish metodikasini takomillashtirish: DSc dissertatsiyasi tadqiqot yo'nalishi. OAK e'loni, 2026.

7. Johnson D.W., Johnson R.T. An Educational Psychology Success Story: Social Interdependence Theory and Cooperative Learning // Educational Researcher. 2009. Vol. 38, No. 5. P. 365–379.